

AL-HIKMAH

Jilid	12	ISSN 1985-6822	2020
No.	2		1442

- PENGGUNAAN BAHAN BANTU MENGAJAR BERTEKNOLOGI DALAM PENGAJARAN GURU TAHFIZ MODEL ULUL ALBAB (TMUA)...3-18
Muhd Zulhilmi Haron, Mohd Muslim Md Zalli, Siti Noor Aneeis Hashim, Ahmad Rusli Abdul Gani & Ismail Salleh
- SUMBANGAN GURU PENDIDIKAN ISLAM DALAM AMALAN BIMBINGAN DAN KAUNSELING TERHADAP PELAJAR DAN RAKAN GURU DI SEKOLAH ...19-34
Ruslan Hassan, Farid Mat Zain, Kaseh Abu Bakar & Azmul Fahimi Kamaruzaman
- TAHAP PENCAPAIAN HAFAZAN MURID TAHFIZ MODEL ULUL ALBAB (TMUA) SEKOLAH MENENGAH ...35-52
Siti Nurjanah Mastor Mustafa, Siti Aisyah Johan & Jimaain Safar
- PENERIMAAN PENDEKATAN KEAGAMAAN DALAM PEMULIHAN BANDUAN DI PENJARA MALAYSIA ...53-74
Siti Jamiyah Abdul Jalil, 'Adawiyah Ismail, Abu Dardaa Mohamad, Nor Raudah Siren, Juwairiah Hassan, Khairul Hamimah Mohamad Jodi & Labiba Ahmad
- FUNGSI RUNDINGCARA BAGI MENGUKUHKAN HUBUNGAN PASANGAN BERMASALAH DALAM PERKAHWINAN ...75-92
Mohamad Pairuz Suhairi Abdullah & Zainab Ismail
- HUBUNGAN PAS DENGAN NON-MUSLIM DALAM PERSAINGAN POLITIK ISLAM DI MALAYSIA 1951-2020 ...93-114
Muhamad Faisal Ashaari, Nor Syuhada Roslan & Zulkefli Aini
- PERANAN PUTERA RAJA DALAM TADBIR URUS MUGHAL: TUMPUAN TERHADAP AWRANGZIB ...115-136
Mohamad Zulfazdlee Abul Hassan Ashari, Mohd Roslan Mohd Nor, Ezad Azraai Jamsari, Md Yazid Ahmad & Noorsafuan Che Noh

Peranan Putera Raja Dalam Tadbir Urus Mughal: Tumpuan Terhadap Awrangzib

A Prince's Role in the Mughal Governance: Focus on Awrangzib

MOHAMAD ZULFAZDLEE ABUL HASSAN ASHARI
MOHD ROSLAN MOHD NOR
EZAD AZRAAI JAMSARI
MD YAZID AHMAD
NOORSAFUAN CHE NOH

ABSTRAK

Awrangzib atau Aurangzeb diiktiraf antara pemerintah terbaik Kerajaan Mughal pada era *The Age of Great Mughals*. Usaha yang dilakukan oleh beliau bagi menjamin kestabilan Kerajaan Mughal disifatkan sebagai indikator utama yang meletakkan Awrangzib setaraf dengan Akbar *The Great*. Namun, peranan beliau dalam tadbir urus Kerajaan Mughal tidak bermula ketika menjadi maharaja bahkan telah bermula lebih awal, khususnya sewaktu menjadi putera raja. Artikel ini meneliti peranan putera raja sebagai suatu institusi dalam tadbir urus Mughal dengan memberi tumpuan terhadap peranan Awrangzib sebagai putera raja, khususnya semasa zaman pemerintahan bapanya, Shah Jahan. Kajian ini merupakan kajian kualitatif dengan menggunakan reka bentuk kajian sejarah dan analisis kandungan. Dapatan kajian menunjukkan Awrangzib telah memainkan peranan penting sebagai ketua tentera dan gabenor sewaktu menjadi putera raja Mughal. Peranan yang digerakkan oleh beliau ini telah memastikan kestabilan Kerajaan Mughal meskipun terpaksa menghadapi pelbagai cabaran. Pengalaman beliau dalam tadbir urus Mughal semasa menjadi putera raja akhirnya banyak mempengaruhi dasar pemerintahan Mughal setelah beliau menerajui tampuk pemerintahan pada tahun 1657M.

Kata kunci: *Awrangzib, Mughal, India, Shah Jahan, tadbir urus, sejarah politi, sejarah ketenteraan*

ABSTRACT

Awrangzib or Aurangzeb is acknowledged as the best among the Moghul rulers in the Age of the Great Moghuls. His efforts in ensuring the stability of Moghul reign are the primary indicator that places him on par with Akbar the Great. However,

his role in Moghul governance did not just begin on becoming an Emperor. Instead, he was earlier already governing as a prince. This research examines the prince's role as an institution of Moghul governance by focusing on Aurangzeb's roles, particularly during his father, Shah Jahan. This study is a qualitative research within using the historical study and content analysis as the research design. Research findings show that Aurangzeb played the primary roles of military leader and governor. Such roles ensured the stability of Moghul rule despite various challenges. His experience in governing the Moghul kingdom while he was a prince shaped and influenced his Moghul policies when he ascended to the throne in 1657.

Keywords: *Awrangzib, Mughal, India, Shah Jahan, Governance, Political History, Military History*

PENDAHULUAN

Jawatan putera raja, yang turut dikenali sebagai putera mahkota, merupakan suatu jawatan penting dalam sesebuah pemerintahan. Pemegang jawatan berkenaan lazimnya akan dilantik menerajui takhta setelah sultan yang memerintah kerajaan berkenaan meninggal dunia atau dipecat. Jawatan berkenaan yang dikenali sebagai *wali al-'ahd* dalam bahasa Arab bertanggungjawab menjaga kestabilan institusi pemerintahan dan mengekalkan kekuasaan sultan sebagai pemerintah tertinggi (al-Hariri 1987: 262). Antara peranan jawatan putera raja ialah sebagai pembantu kepada sultan dan memangku jawatan tersebut sekiranya sultan tiada di dalam negara. Selain itu, peranan putera raja dapat dilihat dengan lebih jelas di medan perang kerana pemegang jawatan berkenaan sering kali dilantik oleh sultan sebagai ketua tentera dalam satu-satu misi. Pelantikan putera raja dalam mengetuai misi ketenteraan boleh disifatkan sebagai suatu bentuk latihan dan persediaan kepada seseorang putera raja sebelum beliau menaiki takhta tertinggi sesebuah pemerintahan (Harakat 1984, 2:103; Hussain 2014: 263-6).

Namun demikian, jawatan putera raja turut dianggap antara punca yang menggugat kestabilan sesebuah kerajaan. Masalah tersebut boleh berlaku sekiranya seseorang sultan meninggal dunia dan tidak melantik *wali al-'ahd* sebagai penggantinya (Faruqui 2012: 31). Antara masalah lain ialah sultan tidak membuat perbandingan dan keputusan muktamad dalam memilih seorang daripada putera-puteranya untuk memegang jawatan tersebut. Hal sedemikian boleh menyebabkan berlakunya perpecahan dan pertelingkahan dalam kalangan kerabat istana untuk memilih sultan yang baru (al-Hariri 1987: 263). Misalnya, kemelut politik yang berlaku ketika penghujung era pemerintahan Shah Jahan akibat persaingan beberapa putera raja Mughal, khususnya Dara Shikuh dan Awrangzib, dalam

merebut jawatan pemerintah Mughal (Mohd Roslan & Mohamad Zulfazdlee 2017: 27-59). Berdasarkan maklumat yang dinyatakan ini, jelas membuktikan bahawa jawatan putera raja, atau *wali al-'ahd*, bukan sekadar jawatan semata-mata bahkan merupakan tiang seri kepada sesebuah institusi pemerintahan dan sama pentingnya dengan jawatan sultan. Malah, pemegang jawatan berkenaan turut menentukan kedudukan sesebuah kerajaan, sama ada menuju kestabilan atau sebaliknya, bergantung kepada tindakan pemegang jawatan putera raja ini.

Dalam konteks Kerajaan Mughal, jawatan putera raja ini dianggap penting dalam memacu jatuh bangunnya kerajaan berkenaan di India. Penglibatan putera raja dalam tadbir urus Mughal dapat dilihat pada penyertaan dalam beberapa ekspedisi ketenteraan. Misalnya, Humayun semasa berperanan sebagai putera raja telah bertindak membantu Babur dalam ekspedisi menguasai Delhi daripada Kesultanan Lodi sekali gus menubuhkan Kerajaan Mughal pada tahun 1526M (Faruqui 2012: 26). Selain itu, putera raja turut dilibatkan dalam pertemuan antara pemerintah Mughal dengan segenap lapisan rakyat yang ingin mengemukakan aduan di dalam *Diwan al-'Am*. Malah, sebilangan putera raja turut dilantik sebagai ketua panglima perang dan gabenor wilayah naungan Kerajaan Mughal sebagai latihan dalam perkara tadbir urus kerajaan (Naqvi 1990: 42). Oleh yang demikian, penglibatan berkenaan semestinya mempunyai cabaran tersendiri yang terpaksa dihadapi oleh setiap putera raja Mughal. Hal ini disebabkan setiap pemerintah Mughal lazimnya melalui zaman dan peringkat 'putera raja' sebelum menjadi pemerintah. Justeru, cabaran yang dihadapi dan tindakan yang diputuskan ketika berada dalam peringkat 'putera raja' ini kebiasaannya akan mempengaruhi polisi pentadbiran setelah mereka menaiki takhta Mughal. Perkara yang sama turut berlaku kepada pemerintah Mughal, Awrangzib, yang memerintah India hampir 50 tahun (1658-1707M). Awrangzib, tokoh yang diberikan tumpuan dalam makalah ini, berjaya melaksanakan beberapa dasar dalam tadbir urus Mughal berdasarkan pengalamannya sewaktu menjadi putera raja. Misalnya, Awrangzib memutuskan untuk mengambil tindakan ketenteraan ke atas wilayah Deccan ketika zaman pemerintahannya disebabkan beliau mempunyai pengalaman dalam menghadapi situasi tidak menentu di Deccan sewaktu menjadi gabenor ketika pemerintahan bapanya, Shah Jahan (1627-1658M) (Ismail 2000: 238). Justeru, objektif artikel ini adalah untuk membincangkan peranan putera raja dalam pentadbiran Mughal dengan memberikan fokus kepada peranan dan kegiatan Awrangzib, pemerintah terakhir dalam era *The Golden Age of Mughals*.

Awrangzib diiktiraf sebagai antara pemerintah Kerajaan Mughal yang hebat, terutama dalam era *The Age of Great Mughals*. Bahkan,

kehebatan Awrangzib ini disifatkan setaraf dengan pencapaian Akbar (Schimmel 2005: 51). Namun begitu, peranan Awrangzib dalam tadbir urus Mughal tidak bermula ketika menjadi maharaja, malah bermula lebih awal, khususnya ketika menjadi putera raja. Hal sedemikian menepati saranan Joshi (1979) yang berpendapat peranan Awrangzib sebagai putera raja wajar diteliti dan ditekuni memandangkan tempoh berkenaan merupakan fasa pembentukan pengalaman Awrangzib dalam tadbir urus Mughal. Seterusnya pembentukan ini dilihat berjaya mencorakkan dasar pemerintahan beliau setelah menaiki takhta Mughal pada tahun 1658M. Bertitik tolak daripada kenyataan sedemikian, kajian ini meneliti dan menfokuskan peranan Awrangzib dalam pentadbiran Mughal sebagai putera raja, khususnya semasa zaman pemerintahan bapanya, Shah Jahan (1627-1658M).

TINJAUAN LITERATUR

Kerajaan Mughal merupakan antara sebuah kerajaan Islam yang besar di wilayah India. Kewujudan dan pencapaian Kerajaan Mughal dianggap permata dalam tamadun Islam dan disifatkan setara dengan tamadun Islam di al-Andalus ketika era Umawi, Baghdad ketika era 'Abbasi dan Turki ketika era 'Uthmani (Hamka 2006: 500). Malah, penubuhannya yang diasaskan oleh Babur pada tahun 1526M dilihat sebagai satu langkah untuk mewujudkan kerajaan Islam di benua Asia bagi menyaingi kekuatan Kerajaan 'Uthmaniyyah pimpinan Salim I dan Kerajaan Safawiyyah pimpinan Shah Ismail ketika itu (Kulke & Rothermund 2004: 196). Menurut Ismail (2000: 167-168), perkembangan Kerajaan Mughal dapat dibahagikan kepada dua, iaitu zaman pemantapan dan kegemilangan (1526-1707M) serta zaman kemunduran dan kemerosotan (1707-1857M). Jelas beliau, kegemilangan Kerajaan Mughal dapat dilihat pada peringkat separuh masa pertama sewaktu di bawah pemerintahan Babur, Humayun, Akbar, Jahangir, Shah Jahan dan Awrangzib. Manakala, separuh masa kedua pula menyaksikan zaman kemerosotan Mughal, khususnya setelah kematian Awrangzeb pada tahun 1707M. Ketika ini, Kerajaan Mughal berada dalam keadaan lemah disebabkan beberapa faktor tertentu seperti penentangan serius daripada golongan Hindu dan Sikh, perebutan kuasa dalam kalangan kerabat istana, kelemahan dan ketidakcekapan golongan pemerintah, usaha kerajaan kecil melepaskan diri daripada kekuasaan Mughal dan ancaman serta campur tangan kuasa asing, khususnya dari Eropah (Abdullah 1992: 78-81; Mohamad Zulfazdlee, Mohd Roslan, Ezad Azraai & Nursafira 2013: 107-108).

Awangzib dipilih sebagai subjek kajian disebabkan terdapat kenyataan yang menyatakan bahawa beliau merupakan seorang pemerintah

Mughal yang melakukan beberapa pembaharuan dalam bidang pentadbiran. Beliau disifatkan sebagai pemerintah Mughal yang kuat beragama dan tekun mempelajari Islam. Disebabkan itu, beliau beriltizam melaksanakan dasar pro-Islam dalam pentadbirannya, sesuatu yang tidak berlaku dalam pentadbiran Mughal sebelum itu semenjak zaman Akbar (1556-1605M) (Azharudin 2014: 237-239; Bouillier 2018: 525). Polisi pemerintahan Mughal sebelum itu yang dilihat mengamalkan toleransi keterlaluan terhadap golongan Hindu telah diubah apabila Awrangzib menaiki takhta pada tahun 1658M. Beliau lebih mengutamakan umat Islam dalam segala urusan pentadbiran sehingga mencetuskan ketidakpuashatian dalam kalangan golongan bukan Islam (Richards 2008: 172). Penyusunan dan pelaksanaan undang-undang Islam ketika era Awrangzib, yang lebih dikenali sebagai *Fatawa-i 'Alamgiri*, membuktikan kecenderungan beliau untuk meletakkan Islam sebagai teras dalam pemerintahan Mughal (Bakshi & Sharma 1999: 274). Disebabkan hal sedemikian, Awrangzib digelar sebagai pejuang Islam sebenar dalam kalangan umat Islam Mughal. Sebaliknya, beliau dikecam sebagai seorang yang kejam dan tidak mempunyai toleransi beragama terhadap penganut agama lain, khususnya golongan Hindu (Sharma 1962: 175-177). Pendekatan dan dasar tadbir urus yang dilaksanakan oleh Awrangzib ketika menjadi maharaja secara tidak langsung merupakan refleksi pengalamannya sewaktu berkhidmat sebagai putera raja. Cabaran yang dilaluinya serta tindakan yang dilakukan ketika menjadi putera raja ini sedikit sebanyak mempengaruhi polisi pentadbiran Awrangzib setelah beliau menjadi maharaja.

Antara kajian lepas yang mengutarakan perihal Awrangzib ini ialah Bakshi dan Sharma (1999). Perbahasan dalam tulisan mereka merangkumi latar belakang hidup Awrangzib dan polisi-polisi yang diperkenalkan beliau untuk memperkukuh kedudukan Kerajaan Mughal. Polisi-polisi yang dibincangkan dalam penulisan ini menyentuh kepada aspek ekonomi dan penyusunan struktur sosial serta usaha menghapuskan ancaman pemberontakan. Sarkar (1963) turut membincangkan perihal Awrangzib dalam sebuah penulisan yang diterjemahkan daripada karya berbahasa Parsi berjudul *Ahkam-i-Alamgiri*. Perbahasan dalam penulisan memuatkan perihal latar belakang Awrangzib sejak usia muda dan perjalanan politiknya sebelum menaiki takhta. Penulisan ini diakui banyak memberikan maklumat dan membantu pengkaji untuk meneliti peranan Awrangzib dalam pentadbiran Kerajaan Mughal semasa menjadi putera raja. Namun demikian, peranannya sebagai gabenor wilayah lebih banyak ditonjolkan tanpa melihat peranan-peranan lain, antaranya sebagai ketua tentera. Sementara itu, Joshi (1979: 14) pula membincangkan personaliti dan latar belakang kehidupan Awrangzib secara ringkas. Bahkan, Joshi

turut menggesa agar dalam menilai pendekatan politik Awrangzib, kefahaman tentang latar belakang kehidupan tokoh tersebut perlu dipertingkatkan bagi memahami asbab Awrangzib bertindak dengan pelbagai pendekatan bagi menangani masalah ketika pemerintahannya. Melalui gesaan tersebut, kajian ini cuba untuk meneroka dan meneliti peranan Awrangzib sebagai putera raja kerana kedudukannya dalam tempoh berkenaan dijustifikasi sebagai antara faktor yang mempengaruhi beberapa polisi tadbir urus yang dilaksanakan setelah beliau menaiki takhta pada tahun 1658. Namun begitu, penulisan tersebut hanya tertumpu kepada karakteristik dan personaliti Awrangzib tanpa melihat peranan Awrangzib sebagai putera raja dengan lebih jelas dan terperinci.

Menyentuh berkaitan peranan Awrangzib dalam tadbir urus Mughal, rata-rata kajian lepas membahaskan peranan beliau setelah menjadi maharaja Mughal. Antaranya, Agrawal (2000) yang mengupas aspek politik Mughal era Awrangzib dengan menumpukan terhadap struktur *al-Wizarah*. Perbincangan beliau berkisarkan peranan *al-Wazir* sebagai golongan pentadbir, penasihat maharaja dan panglima tentera. Agrawal turut membincangkan peranan dan polisi Awrangzib yang menjalankan tanggungjawab sendiri sebagai seorang *al-Wazir* tanpa melantik individu lain pada satu-satu ketika. Sumber ini mempunyai maklumat berkaitan institusi *al-Wizarah* yang dianggap penting dalam pentadbiran Kerajaan Mughal. Bagaimanapun, sumber ini hanya menumpukan perhatian terhadap usaha Awrangzib dalam pengukuhan politik melalui institusi *al-Wizarah* semata-mata tanpa melihat secara terperinci peranan Awrangzib semasa berperanan sebagai putera raja.

Naqvi (1977: 191-192) membincangkan perihal polisi yang diamalkan Awrangzib sehingga membawa kesan kepada kelemahan Kerajaan Mughal. Beliau berpendapat dua faktor utama polisi Awrangzib tersebut ialah kegagalan golongan bangsawan Mughal untuk melaksanakan tadbir urus terbaik, khususnya dalam isu pengurusan cukai serta gerakan ketenteraan Awrangzib ke selatan India pada tahun 1681M. Perkara yang sama turut diutarakan oleh Pearson secara panjang lebar (Pearson 1976: 221-235). Beliau mengutarakan teori kejatuhan Kerajaan Mughal disebabkan kenaikan cukai yang dikenakan oleh Awrangzib untuk menambahkan pendapatan perbendaharaan negara. Pendapatan tersebut digunakan bagi menampung perbelanjaan gerakan ketenteraan dan menghapuskan beberapa pemberontakan. Bagaimanapun, tindakan sedemikian telah mencetuskan lebih banyak pemberontakan, khususnya golongan Hindu, seperti Shivaji dan Rajput. Sungguhpun Awrangzib menggerakkan aktiviti ketenteraan dengan menawan Bijapur dan Golkonda yang terletak dalam wilayah Deccan, namun peperangan tersebut memakan masa dan perbelanjaan yang banyak serta mengorbankan ramai jiwa.

Artikel daripada kedua-dua sarjana tersebut banyak memberi maklumat dan pendapat berkaitan polisi Awrangzib yang dikatakan membawa kepada kelemahan Kerajaan Mughal. Namun demikian, apa yang ingin diutarakan di sini ialah apa jua polisi dan tindakan ketenteraan yang dilaksanakan oleh Awrangzib dalam menghadapi ancaman di wilayah Deccan semasa beliau memegang tampuk pemerintahan Mughal sedikit sebanyak dipengaruhi oleh pengalamannya sebelum itu sewaktu menjadi putera raja. Hal ini disebabkan beliau pernah ditugaskan oleh bapanya, Shah Jahan, sebagai gabenor Deccan semasa menjadi putera raja Mughal. Pengalaman buruk beliau sewaktu menjadi gabenor itu akhirnya memaksa beliau untuk melakukan tindakan yang keras dan tegas dalam menyelesaikan masalah di Deccan semasa menjadi maharaja. Perkara ini tidak memeranjatkan kerana lazimnya pengalaman merupakan antara elemen utama, bersekali dengan karakteristik dan kemahiran seseorang tokoh dalam melaksanakan beberapa tindakan politik. Justeru, peranan Awrangzib sebagai putera raja amat wajar ditinjau dan dikaji untuk menilai beberapa tindakan politik dan polisi pentadbiran beliau semasa menjadi maharaja Mughal selepas itu.

BIOGRAFI RINGKAS AWRANGZIB

Muhyi al-Din Muhammad Awrangzib Alamgir, atau dikenali sebagai Awrangzib, merupakan anak yang keenam daripada 12 adik-beradik bagi pasangan Shah Jahan dan Mumtaz Mahal. Beliau dilahirkan pada 15 Dhu al-Qa'idah 1027H atau 24 Oktober 1618M ketika keluarganya dalam perjalanan ke Ujjain. Namun, wujud pandangan lain yang menyatakan Awrangzib dilahirkan pada 3 November 1618M (Truschke 2017: 17). Semasa berlaku krisis politik antara Jahangir dengan Shah Jahan pada tahun 1622 hingga 1627M, Awrangzib bersama abangnya, Dara Shikuh, telah diberikan oleh Shah Jahan kepada Jahangir sebagai suatu bentuk tebusan (Sarkar 1912, 1:3). Setelah tewas dalam perbalahan politik, Jahangir meminta Shah Jahan agar menghantar Dara Shikuh dan Awrangzib ke Lahore untuk dijadikan tebusan agar Jahangir dapat mengawasi setiap tindakan Shah Jahan sekiranya beliau berhasrat untuk melakukan pemberontakan semula (Joshi 1979: 16). Namun demikian, Azharudin (2014: 225) menyifatkan tindakan Shah Jahan menyerahkan kedua-dua anaknya sebagai tawanan Jahangir merupakan suatu helah untuk mengaburi mata Jahangir agar percaya bahawa Shah Jahan tidak lagi menentanginya setelah beliau kalah dalam persengketaan antara mereka. Dalam masa yang sama, Shah Jahan telah membina kekuatan dengan mendapatkan sokongan pembesar-pembesar istana untuk menghadapi

Jahangir. Tambahan pula, kesihatan Jahangir yang semakin merosot telah mendorong kepada kelemahan penguasaan Jahangir dalam pentadbiran Mughal. Perjudian Shah Jahan ini membuahkan hasil apabila beliau berjaya menyingkirkan Jahangir daripada takhta Kerajaan Mughal pada tahun 1627M. Setelah menaiki takhta, Dara Shikuh dan Awrangzib, telah dibawa pulang oleh Asaf Khan, wazir dan bapa mertua Shah Jahan, ke Agra untuk disatukan kembali dengan keluarganya (Faruki 1972: xix).

Awrangzib mempunyai enam belas orang adik-beradik, termasuk daripadanya empat orang adik-beradik tiri. Sementalahan itu, beliau mempunyai 12 orang adik-beradik daripada satu ibu, iaitu Mumtaz Mahal, dan beliau merupakan anak keenam dan putera ketiga selepas Dara Shikuh dan Shah Shuja'. Berikut adalah senarai adik-beradik Awrangzib daripada pasangan Shah Jahan dan Mumtaz Mahal (Nicoll 2009: 255-260):

1. Puteri Hur al-Nisa (lahir pada tahun 1613M).
2. Puteri Jahan-Ara (lahir pada tahun 1615M).
3. Putera Dara Shikuh (lahir pada tahun 1615M).
4. Putera Shah Shuja' (lahir pada tahun 1616M).
5. Putera Awrangzib (lahir pada tahun 1618M).
6. Putera Umid Bakhsh (lahir pada tahun 1619M).
7. Puteri Thurayya (lahir pada tahun 1621M).
8. Putera Murad Bakhsh (lahir pada tahun 1624M).
9. Puteri Lutfallah (lahir pada tahun 1626M).
10. Puteri Dawlat Afza (lahir pada tahun 1628M).
11. Puteri Husn Ara (lahir pada tahun 1629M).
12. Puteri Gauhar-Ara (lahir pada tahun 1631M).

Menurut Faruki (1972: 544-548), Awrangzib mengahwini lebih daripada seorang wanita. Isterinya yang pertama, Dilras Banu, merupakan puteri kepada Shah Nawaz Khan Safawi. Perkahwinan diatur oleh Shah Jahan ketika Awrangzib berkhidmat di wilayah Deccan dan mereka berdua dinikahkan pada 8 Mei 1637M. Melalui hubungan pernikahan ini, Awrangzib dikurniakan tiga orang puteri dan dua orang putera, iaitu Zeb-un-Nissa, Zinat-un-Nissa, Zubdat-un-Nissa, Muhammad Azam dan Muhammad Akbar. Dilras Banu meninggal dunia di Aurangabad pada 8 Oktober 1657M. Isterinya yang kedua ialah Rahmat-un-Nissa, atau dikenali sebagai Nawab Bai. Melalui pernikahannya dengan Rahmat-un-Nissa, Awrangzib dikurniakan tiga orang anak iaitu Muhammad Sultan, Muhammad Muazzam dan Badr-un-Nissa. Isterinya yang ketiga dikenali sebagai Aurangabad Mahal kerana beliau menjadi isteri Awrangzib di Aurangabad. Beliau melahirkan seorang puteri Awrangzib yang bernama Mihr-un-Nissa. Isteri Awrangzib yang paling muda dan disayangi ialah

Udaipuri Mahal, seorang khadam wanita berbangsa Georgian dalam *harem* Dara Shikuh. Melalui pernikahan ini, Awrangzib dikurniakan seorang putera dikenali sebagai Kam Bakhsh.

Awrangzib menerima pendidikan daripada guru-gurunya sejak usia muda. Guru-guru yang dilantik untuk mendidik beliau kebanyakannya merupakan pegawai-pegawai istana dan ulama terkenal. Antaranya, Sadullah Khan yang merupakan *wazir* Kerajaan Mughal ketika era pemerintahan Shah Jahan. Sadullah Khan bukan sahaja terkenal dengan reputasi sebagai guru Awrangzib yang bagus bahkan beliau merupakan seorang pentadbir yang cekap (Sarkar 1912, 1:4). Sehubungan itu, bukan suatu perkara yang memeranjatkan sekiranya Awrangzib turut dianggap sebagai pemerintah yang baik dan cekap semasa kerana beliau menerima didikan dan latihan secara langsung daripada golongan aristokrat dan birokrat Mughal. Sementara itu, Faruki (1972: 543) menghujahkan bahawa Maulvi Abdul Latif Sultanpuri merupakan guru Awrangzib yang pertama. Guru Awrangzib yang lain ialah Mullah Mohan, atau dikenali sebagai Muhiuddin, Sayyid Muhammad Kanauj, Mulla Shaykh Ahmad, Mir Muhammad Hashim Gilani dan Shaykh Abdul Qavi. Awrangzib turut menelaah kitab karangan Imam al-Ghazali, *Ihya' Ulum al-Din*, di bawah bimbingan Danishmand Khan (Sarkar 1912, 1:4; Faruki 1972: 543; Joshi 1979: 16-17). Proses pembelajaran melalui para guru daripada pelbagai bidang ini telah membentuk sahsiah dan pemikiran Awrangzib setelah beliau dewasa. Malah, dasar tadbir urus yang diterapkan semasa beliau memerintah India disifatkan sebagai dasar pro-Islam Sunni oleh sebilangan sarjana. Hal sedemikian tidak pelik memandangkan beliau dididik oleh para ulama bermazhab Sunni ketika usia mudanya.

Awrangzib merupakan seorang yang rajin dan sentiasa memberikan tumpuan terhadap pendidikan. Beliau mahir menulis, membaca dan bercakap dalam bahasa Arab, Parsi, Turki dan Hindi. Selain itu, beliau turut menghafal al-Qur'an dan beberapa Hadith Rasulullah SAW. Tambahan pula, bidang agama merupakan bidang ilmu yang diminati oleh Awrangzib. Perkara menarik yang ingin dinyatakan dalam makalah ini ialah kemahiran Awrangzib dalam bidang seni kaligrafi Arab. Beliau menulis dua manuskrip al-Qur'an lalu dihantar ke Makkah dan Madinah. Malah, beliau sendiri menghasilkan beberapa manuskrip al-Qur'an untuk dijual di serata India (Sarkar 1912, 1:5-6). Disebabkan kecenderungan beliau terhadap ajaran Islam, Awrangzib disifatkan seorang pemimpin yang zuhud dan mempunyai belas kasihan terhadap golongan fakir. Selain itu, beliau dikatakan seorang yang kuat beribadah dan lazim mengerjakan amalan malam serta berpuasa sunat di siang hari.

Awrangzib turut menerima banyak latihan dalam memupuk ketahanan lasak dalam diri beliau. Peristiwa yang begitu signifikan dalam menyentuh perihal keberanian Awrangzib ialah kejayaan beliau dalam menumpaskan gajah dalam satu pertempuran yang dikenali sebagai *Elephant Combat*. Pertempuran tersebut merupakan suatu aktiviti sukan yang kebiasaannya akan dijalani oleh putera-putera raja Mughal sebagai latihan dalam membentuk kekuatan fizikal dan ketahanan mental. Merujuk kepada perihal Awrangzib, beliau yang ketika itu hanya berusia kira-kira 15 tahun, bersama dengan abang-abangnya, Dara Shikuh dan Shah Shuja' dilatih untuk berlawan dengan dua ekor gajah, Sudhakar dan Surat-sundar, di Agra. Perlawanan yang disifakan sengit ini akhirnya dimenangi oleh Awrangzib setelah beliau melakukan helah dengan menggunakan serangan api sehingga menyebabkan gajah-gajah tersebut lari dari pertempuran. Kemenangan tersebut menyerlahkan keberanian dan kecerdikan Awrangzib dalam menghadapi cabaran gajah tersebut setelah kedua-dua abangnya berundur kerana kuda-kuda mereka lari daripada serangan gajah. Shah Jahan yang turut menyaksikan perlawanan tersebut turut gembira dengan pencapaian Awrangzib lalu menghadiahkan beliau dengan pelbagai hadiah serta menggelarkannya dengan gelaran *Bahadur*, yang bermaksud perwira (Sarkar 1912, 1:10-11). Kejayaan ini berjaya menaikkan nama Awrangzib dan beliau disifatkan sebagai putera raja Mughal yang mempunyai sifat berani dan cerdik dalam menghadapi sesuatu cabaran.

Awangzib menaiki takhta Kerajaan Mughal pada 31 Julai 1658M setelah berjaya mengenyahkan saingan daripada adik-beradiknya, khususnya Dara Shikuh yang dianggap sebagai pewaris takhta selepas Shah Jahan (Burgess 1972: 105; Nicoll 2009: 263). Dalam persaingan ini, Awrangzib yang berpakat dengan Murad Baksh berjaya menewaskan tentera Dara Shikuh dalam Perang Samugarh pada 8 Jun 1658M. Kekalahan yang diterima oleh Dara Shikuh memaksa beliau berundur ke Lahore. Bagaimanapun, Dara Shikuh berjaya ditangkap lalu dipenjarakan sehingga meninggal dunia pada tahun 1659M. Setelah itu, Awrangzib menamatkan riwayat adik-beradiknya, Shah Shuja' dan Murad Baksh, serta mengenakan tahanan rumah kepada Shah Jahan sehingga beliau meninggal dunia pada tahun 1666M (Burgess 1972: 105). Walaupun tindakan Awrangzib ini banyak dipersoalkan kewajarannya kerana disifatkan kejam dan zalim, namun tindakan berkenaan merupakan suatu proses yang biasa sekiranya melibatkan kuasa politik. Malah, hal yang dilakukan oleh Awrangzib ini dilakukan oleh pemerintah Kerajaan Mughal sebelum itu antaranya persaingan takhta antara Humayun dengan saudara-saudaranya, persaingan Akbar dengan saudara-saudaranya, pemberontakan Jahangir terhadap Akbar serta pemberontakan Shah Jahan terhadap Jahangir. Semua tindakan berkenaan dilihat tidak wajar kerana cita-cita politik cuba

dipenuhi sehingga melibatkan pertumpahan darah. Namun begitu, persaingan dalam politik ini tidak melihat pada kewajaran sesuatu tindakan bahkan melihat kepada kemenangan dalam merebut kuasa. Dalam konteks Awrangzib, beliau bersungguh-sungguh untuk menguasai takhta bertujuan mengelakkan Kerajaan Mughal menjadi sebuah kerajaan yang liberal terhadap agama atau bermazhab Syiah seperti Kerajaan Safawiyyah. Hal ini disebabkan Dara Shikuh yang dilihat sebagai pengganti kepada Shah Jahan merupakan seorang yang liberal manakala Shah Shuja' dan Murad Baksh lebih cenderung kepada Syiah dan hal ini bertentangan dengan pendirian Awrangzib yang cenderung kepada Sunni (Mohamad Zulfazdlee & Mohd Roslan 2013: 300). Hal sedemikian bertepatan dengan pandangan Hamka yang menyifatkan tindakan Awrangzib ini sebagai suatu tindakan kejam yang dilakukan semata-mata kerana cintakan agama (Hamka 2006: 515). Namun begitu, tindakan Awrangzib dalam merebutkan takhta Kerajaan Mughal turut mempunyai kaitan dengan perihal yang berlaku ketika beliau berperanan sebagai putera raja. Persaingan Awrangzib dengan Dara Shikuh ketika kedua-duanya berkhidmat sebagai putera raja dalam kepimpinan Shah Jahan dilihat sebagai antara faktor kepada peperangan yang berlaku ketika pemerintahan Shah Jahan menuju penghujungannya.

PERANAN AWRANGZIB SEBAGAI KETUA TENTERA DAN GABENOR DALAM TADBIR URUS MUGHAL

Jawatan putera raja mempunyai peranan yang penting dalam pentadbiran Kerajaan Mughal. Kepentingan tersebut dapat dilihat pada institusi putera raja itu sendiri yang mempunyai persamaan dengan institusi maharaja sebagai pemerintah tertinggi Kerajaan Mughal. Misalnya, putera raja turut mempunyai pegawai-pegawainya sama seperti maharaja atau sultan. Bahkan, putera raja turut dianugerahkan *mansabdar* yang membolehkan seseorang itu mempunyai tenteranya sendiri. Justeru, adalah tidak menghairankan sekiranya sebilangan putera raja Mughal melancarkan pemberontakan terhadap maharaja Mughal kerana mereka mempunyai kekuatan ketenteraannya sendiri tanpa mengharap kekuatan tentera daripada kerajaan pusat.

Menurut Faruqi (2012: 85), penglibatan putera raja dilihat dominan dalam tadbir urus di peringkat wilayah dan tugas ketenteraan. Arahan daripada maharaja sendiri memungkinkan putera raja Mughal berperanan sebagai ketua tentera dan gabenor. Hal sedemikian bertujuan untuk melatih putera raja dalam perkara tadbir urus dan ketenteraan. Selain itu, penglibatan pada peringkat awal juga merupakan cara untuk menimba

pengalaman sebagai persediaan sekiranya mereka diangkat menjadi pemerintah Mughal kelak. Disebabkan itu, kedua-dua jawatan tersebut saling berkaitan antara satu sama lain memandangkan ketua tentera lazimnya akan dilantik sebagai gabenor sesuatu wilayah, khususnya setelah berjaya memenangi sesuatu pertempuran. Oleh yang demikian, kedua-dua peranan tersebut, iaitu ketua tentera dan gabenor, akan difokuskan dalam makalah ini bagi melihat peranan Awrangzib dalam tadbir urus Mughal semasa menjadi putera raja.

Sebagai Ketua Tentera

Tugasan pertama Awrangzib semasa menjadi putera raja Mughal adalah sebagai ketua tentera dalam kempen ketenteraan memerangi Jhujhar Singh Bundela, pemerintah Urchha, pada tahun 1635M. Beliau ketika itu berusia 16 tahun berjaya memimpin tentera berkuda dengan kekuatan sebanyak 10,000 untuk menghadapi musuh berkenaan (Sarkar 1963: 1). Terdapat satu faktor yang signifikan mengapa Awrangzib menjadi pilihan Shah Jahan dalam mengetuai misi ketenteraan ini. Menurut sejarawan era Mughal iaitu Khafi Khan (1870, 1:508) dalam *magnum opus*nya, *Muntakhab al-Lubab*, pemilihan Awrangzib ini berdasarkan keberanian beliau semasa menghadapi suatu pertempuran yang dikenali sebagai *The Elephant Combat*. Awrangzib yang berusia 15 tahun ketika berjaya menewaskan dua ekor gajah yang mengamuk dalam suatu pesta yang dianjurkan di istana Shah Jahan. Kejayaan tersebut telah menaikkan reputasi Awrangzib sekali gus menyebabkan Shah Jahan berkeyakinan bahawa anaknya itu seorang yang berkebolehan. Sehubungan itu, Shah Jahan melantik Awrangzib mengetuai misi ketenteraan ini buat kali pertama dan percaya anaknya itu telah bersedia untuk menggalas tanggungjawab tersebut.

Menurut Sarkar dalam tulisannya yang lain (1912, 1:16-17), antara punca Kerajaan Mughal memerangi Jhujhar Singh Bundela adalah disebabkan sikap Jhujhar Singh Bundela yang bertindak meninggalkan Agra sewaktu Shah Jahan ditabalkan menjadi pemerintah Mughal pada tahun 1627M. Sebelum itu, hubungan antara Kerajaan Mughal dan pemerintah Urchha, khususnya ketika Jahangir dan Bir Singh Bundela, berada dalam keadaan baik. Bahkan, Jahangir memberikan kebebasan kepada Bir Singh Bundela dalam urusan pentadbiran wilayah Urchha. Apabila kedua-dua pemimpin tersebut meninggal dunia pada tahun 1627M, Jhujhar Singh Bundela yang berkhidmat di Agra telah meninggalkan kota tersebut lalu ke Urchha untuk mewarisi pemerintahan bapanya.

Sementara itu, Haq (1962: 5-6) pula menghujahkan tindakan Jhujhar Singh Bundela tersebut disebabkan beliau beranggapan dasar pentadbiran Shah Jahan yang lebih keras akan menyebabkan wilayah Urchha dikuasai secara langsung oleh Kerajaan Mughal. Oleh yang demikian, peristiwa pemergian Jhujhar Singh Bundela ini dianggap sebagai satu penghinaan oleh Shah Jahan dan disifatkan sebagai langkah untuk melepaskan diri dari penguasaan Kerajaan Mughal. Sehubungan itu, Shah Jahan memerintahkan Awrangzib mengepalai pasukan tentera sambil dibantu oleh tiga orang panglima, iaitu Syed Khan-i-Jahan, Abdullah Khan Bahadur Firuz Jang dan Khan-i-Dauran (Khafi Khan 1870, 1:508; Sarkar 1912, 1:19). Meskipun Awrangzib dibantu oleh tiga orang panglima perang yang berpengalaman, namun Shah Jahan menetapkan agar kata putus terhadap misi ini masih di tangan Awrangzib. Tambahan pula, Shah Jahan telah mengurniakan beberapa alatan rasmi, seperti jubah kehormatan, serban, pedang dan dua ekor kuda perang, sebagai langkah mengabsahkan lagi peranan Awrangzib sebagai komander tertinggi dalam misi Perang Bundela ini (Khan 1990: 154).

Pada 2 Oktober 1635M, tentera Mughal tiba di sebuah perkampungan kira-kira dua batu dari Urchha dan membuat kem di situ. Serangan dimulakan oleh tentera Jhujhar Singh Bundela dan berlaku serangan balas antara kedua-dua pihak. Namun demikian, tentera Jhujhar Singh Bundela yang mempunyai kira-kira 15,000 orang mengalami kekalahan dan berundur ke Dhanumi. Pengunduran tersebut membuka ruang untuk tentera Mughal menguasai Urchha pada 4 Oktober 1635M. Tentera Mughal terus memburu Jhujhar Singh Bundela hingga ke wilayah Gondwana. Tentera Mughal telah memberi hadiah kepada penduduk Gondwana untuk mengesan pengunduran Jhujhar Singh Bundela dan tenteranya. Akhirnya, keluarga Jhujhar Singh berjaya ditawan oleh tentera Mughal manakala Jhujhar Singh Bundela dan anaknya, Vikramajit, berundur ke dalam hutan. Namun demikian, kedua-duanya dibunuh oleh penduduk Gondwana dan kepala mereka dipancung dan dibawa kepada pemerintah Mughal. Kejayaan Awrangzib dalam kempen ketenteraan ini menyebabkan Shah Jahan melantik beliau sebagai gabenor wilayah Deccan pada tahun 1636M (Sarkar 1912, 1:31).

Sebagai Gabenor

Walaupun tugas gabenor lebih tertumpu kepada pentadbiran wilayah, namun peranan sebagai ketua tentera turut bergerak seiring kerana lazimnya seorang gabenor Mughal akan mengetuai setiap operasi ketenteraan yang berlaku di wilayahnya. Perkara yang sama turut berlaku

melibatkan Awrangzib semasa beliau dilantik menjadi gabenor di beberapa wilayah seperti Deccan (1636-1644 dan 1652-1658M), Gujerat (1645-1647M), Balkh (1647-1648M) serta Multan (1648-1652M). Ketika Awrangzib berkhidmat sebagai gabenor, Shah Jahan melantik beliau untuk mengetuai beberapa ekspedisi ketenteraan, antaranya ke Balkh (1647M) dan Qandahar (1649 dan 1652M) (Sarkar 1963: 3; Faruqui 2012: 169). Disebabkan itu, pengalaman Awrangzib semakin bertambah luas kerana beliau bukan sahaja menumpukan perhatian terhadap pentadbiran wilayah semata-mata bahkan masih diberikan tugas sebagai ketua tentera. Pendedahan sedemikian memberikan peluang kepada pemerintah Mughal menilai kebolehan dan bakat kepimpinan putera raja berkenaan.

Jawatan gabenor pertama yang disandang oleh Awrangzib ialah gabenor Deccan bermula dari tahun 1636 hingga 1644M (Pandey 1963: 152; Husain 2010: 310). Ketika di Deccan, Awrangzib mewujudkan empat daerah dalam wilayah tersebut bertujuan untuk melicinkan perjalanan jentera kerajaan. Empat daerah tersebut ialah Khandesh, Berar, Telingana dan Dawlatabad. Selain itu, Awrangzib turut mengukuhkan kedudukan Mughal di wilayah Deccan dengan mengikat perjanjian dengan beberapa kerajaan kecil, antaranya Kerajaan Bijapur dan Golkonda. Antara isi perjanjian tersebut ialah pengiktirafan Kerajaan Mughal terhadap Adil Shah sebagai pemerintah Bijapur dan penerimaan Adil Shah terhadap naungan Mughal ke atas wilayah Deccan (Sarkar 1912, 1:38-39). Perjanjian tersebut dilaksanakan sebagai suatu bentuk ikatan perdamaian antara Kerajaan Mughal dengan kerajaan-kerajaan di wilayah Deccan kerana wilayah berkenaan sering kali bergolak dan disifatkan sebagai ‘duri dalam daging’ bagi Kerajaan Mughal.

Namun demikian, Awrangzib masih lagi menghadapi ancaman yang boleh menggugat autoriti Kerajaan Mughal di wilayah Deccan. Misalnya, Baharji, seorang ahli kerabat diraja Rathor, mengisytiharkan dirinya sebagai pemerintah dan berusaha memisahkan wilayah Balagna dari kekuasaan Mughal. Disebabkan itu, Awrangzib memerintahkan Maloji dan Muhammad Tahir Khurasani, pegawai Mughal di wilayah Deccan, mengetuai 7,000 orang tentera untuk menguasai Balagna pada tahun 1638M. Tentera Mughal berjaya menawan kubu Bari yang menjadi jalan ke kota Balagna. Akhirnya, kota Balagna jatuh ke tangan Mughal pada tahun yang sama setelah Baharji meninggalkan kota tersebut (Sarkar 1912, 1:53). Kejayaan tersebut telah mengharumkan nama Awrangzib sebagai gabenor Deccan dan memberikan semangat kepada beliau untuk melakukan usaha perluasan kuasa hingga ke selatan wilayah Deccan. Namun begitu, perancangan Awrangzib ditolak oleh Shah Jahan atas nasihat daripada abangnya, Dara Shikuh. Berikutan itu, Awrangzib telah meletakkan jawatan sebagai gabenor Deccan pada tahun 1644M sebagai

tanda protes terhadap campur tangan Dara Shikuh dalam tugasannya di Deccan (Lane-Poole 1901: 28; Sarkar 1963: 2). Perselisihan berkenaan akhirnya menyebabkan pertembungan politik antara Awrangzib dengan Dara Shikuh sehingga mencetuskan perang apabila kedua-dua tokoh berkenaan cuba merebut jawatan pemerintah Mughal ketika penghujung era pemerintahan Shah Jahan.

Awrangzib kembali semula dalam arena politik Mughal apabila beliau menerima jawatan gabenor Gujerat pada tahun 1645M setelah setahun beliau tidak memegang apa-apa jawatan (Nicoll 2009: 222). Kepulangan Awrangzib sebagai gabenor disebabkan peranan kakaknya, Jahanara Begum, yang memujuk Awrangzib supaya menerima semula jawatan gabenor. Bahkan, Jahanara Begum, yang merupakan puteri kesayangan Shah Jahan, turut memujuk ayahnya supaya melantik semula Awrangzib sebagai gabenor. Shah Jahan yang bersetuju dengan cadangan tersebut telah melantik Awrangzib sebagai gabenor Gujerat (Burgess 1972: 95). Wilayah Gujerat merupakan wilayah yang memiliki banyak masalah, baik dari sudut kesuburan tanah mahu pun kehidupan sosial. Wilayah tersebut digambarkan sebagai wilayah yang kering dan tidak sesuai untuk pertanian. Bagaimanapun, wilayah ini penting kerana terletak di tengah-tengah laluan perdagangan antara Delhi dan Pelabuhan Surat. Disebabkan itu, muncul pelbagai kumpulan pemberontak dan penyamun yang mengambil peluang menyekat laluan perdagangan seterusnya melakukan rompakan ke atas kafilah-kafilah perdagangan yang melalui wilayah ini. Hal sedemikian menyebabkan Shah Jahan menghantar Awrangzib ke Gujerat untuk menangani masalah berkenaan. Awrangzib meneruskan usaha gabenor terdahulu, Azam Khan (1635-1641M), dengan membina beberapa kubu di sepanjang laluan perdagangan dan menangkap serta menghukum kumpulan penyamun yang melakukan jenayah (Haq 1962: 17). Selain itu, Awrangzib turut mengukuhkan kedudukan tentera Mughal di wilayah Gujerat sebagai langkah memastikan keselamatan dan keamanan wilayah tersebut (Sarkar 1912, 1:81). Walaubagaimanapun, khidmat Awrangzib tidak begitu lama di Gujerat kerana Shah Jahan melantik beliau sebagai gabenor di Balkh pada tahun 1647M. Kejayaan Awrangzib dalam mewujudkan keamanan di Gujerat telah membuka mata Shah Jahan untuk menghantar beliau ke Balkh, terutama wilayah tersebut baru sahaja diduduki oleh tentera Mughal. Khidmat Awrangzib di Balkh amat diperlukan untuk memperkukuh autoriti Kerajaan Mughal di wilayah berkenaan.

Pada tahun 1647M, Awrangzib dilantik sebagai gabenor di Balkh sebagai usaha Kerajaan Mughal mengimbangi tekanan dan ancaman daripada Kerajaan Uzbek yang berpusat di Samarqand. Pelantikan

Awrangzib di Balkh disifatkan sebagai usaha Shah Jahan untuk menawan kota Samarqand, terutama sekali kota tersebut dianggap penting dalam sejarah Kerajaan Mughal kerana keturunan mereka berasal daripada kawasan berkenaan (Foltz 1996: 49). Kedudukan Kerajaan Mughal di Kabul dan Peshawar telah mengukuhkan kedudukan mereka di kawasan utara India. Namun, wilayah Balkh dijadikan sasaran penguasaan kerana wilayah berkenaan lebih dekat dengan Samarqand dan jika Kerajaan Mughal berjaya menguasai wilayah Balkh, maka sempadan Kerajaan Mughal menjadi semakin luas dan jauh daripada pusat pemerintahan di Delhi. Perkara berkenaan sekali gus dapat memberikan tekanan kepada Kerajaan Uzbek agar mereka tidak mengancam Kerajaan Mughal (Richards 2008: 132).

Bagaimanapun, usaha penguasaan Kerajaan Mughal bermula apabila pemerintah Uzbek, Nazar Muhammad Khan, menghantar wakilnya mengadap Shah Jahan bagi memohon bantuan ketenteraan. Hal tersebut disebabkan anak Nazar Muhammad Khan, 'Abd al-Aziz, telah memberontak terhadap ayahnya sekali gus berjaya menguasai Bukhara dan Samarqand. Kedudukan Nazar Muhammad Khan di Balkh disifatkan seperti berada di hujung tanduk (Srivastava 1957:311-2). Pada tahun 1646M, Shah Jahan memerintahkan puteranya, Murad Baksh, dan dibantu oleh Ali Mardan Khan, mengetuai ketumbukan tentera seramai 60,000 kekuatan. Ekspedisi ketenteraan ini dihantar atas dua tujuan, sama ada membantu Nazar Muhammad Khan kekal sebagai pemerintah dan bernaung di bawah naungan Kerajaan Mughal atau menghapuskan sama sekali Kerajaan Uzbek (Richards 2008: 132). Angkatan tentera tersebut berjaya memasuki ke wilayah Balkh tanpa sebarang tentangan kerana Nazar Muhammad Khan telah meninggalkan wilayah tersebut menuju ke Parsi. Setelah kejayaan tersebut, Murad Baksh mengambil keputusan untuk pulang semula ke India tanpa persetujuan Shah Jahan dan meninggalkan angkatan tentera di Balkh tanpa pengganti. Justeru, Shah Jahan mengarahkan *wazir*nya, Sadullah Khan, untuk menyusun semula kedudukan tentera Mughal sementara menunggu pelantikan ketua yang baru.

Sehubungan itu, Awrangzib dilantik sebagai gabenor di Balkh sekali gus berperanan sebagai ketua tentera Mughal di wilayah tersebut (Sarkar 1963: 2). Pelantikan Awrangzib ini dilihat mempunyai kaitan dengan kejayaannya sebagai gabenor di Deccan dan Gujerat. Justeru, Shah Jahan melantik beliau sebagai gabenor di Balkh dengan harapan agar kedudukan tentera Mughal dapat distabilkan, terutama sekali mereka baru sahaja berjaya menawan wilayah tersebut. Pemergian Murad Baksh daripada wilayah Balkh membuka ruang kepada Kerajaan Uzbek untuk mengambil semula wilayah berkenaan. Justeru, pelantikan Awrangzib

dianggap tepat berdasarkan pengalaman luasnya dalam memimpin ekspedisi ketenteraan.

Kehadiran Awrangzib ke wilayah Balkh sememangnya tidak disenangi oleh Kerajaan Uzbek. Pemerintahnya, 'Abd al-Aziz, dibantu oleh Subhan Quli dan Beg Ughli telah melancarkan serangan ke atas tentera Mughal di Balkh. Kekuatan tentera Mughal seramai 25,000 orang bertahan di wilayah tersebut. Namun, serangan yang berlanjutan selama 10 hari itu tidak berpihak kepada Kerajaan Uzbek apabila 'Abd al-'Aziz membuat keputusan untuk berdamai setelah menyaksikan tentera Mughal mampu mempertahankan wilayah Balkh. Bahkan, cita-cita Shah Jahan agar tentera Mughal di Balkh bergerak menguasai Bukhara dan Samarqand juga tidak kesampaian disebabkan kekuatan tentera Mughal semakin mengecil akibat serangan tentera Uzbek, ditambah pula faktor geografi dan cuaca yang tidak mengizinkan ekspedisi ketenteraan digerakkan ke Asia Tengah. Justeru, perdamaian di antara kedua pihak dimeterai yang menyaksikan wilayah Balkh diserahkan kepada cucu Nazar Muhammad Khan dan pemerintah wilayah Balkh tersebut bersetuju berada di bawah naungan Kerajaan Mughal serta membayar ufti kepada Delhi (Sarkar 1912, 1:109).

Setelah pergolakan di wilayah Balkh dapat diselesaikan, Shah Jahan memberi tumpuan kepada wilayah Kandahar dengan tujuan untuk mengambilnya semula daripada tangan Kerajaan Safawiyah. Sehubungan itu, Awrangzib dilantik sebagai gabenor wilayah Multan untuk tujuan di atas (Sarkar 1912, 1:114; Richards 2008: 134). Pengepungan ke atas Qandahar dilakukan sebanyak tiga kali iaitu pada tahun 1649, 1652 dan 1653M (Fisher 2016: 181). Bagaimanapun, Awrangzib hanya melibatkan diri dalam dua ekspedisi ketenteraan terawal manakala ekspedisi pada tahun 1653M diketuai oleh Dara Shikuh (Sarkar 1963: 3). Dalam ekspedisi Kandahar ini, tentera Mughal yang dipimpin oleh Awrangzib gagal untuk menembusi kubu lalu menawan kota tersebut. Walaupun kepungan dilakukan selama empat bulan pada ekspedisi pertama dan dua bulan pada ekspedisi yang kedua, namun kepungan tersebut tidak membuahkan hasil disebabkan beberapa faktor antaranya kekurangan kelengkapan tentera Mughal, khususnya senjata berat serta faktor cuaca yang tidak mengizinkan, terutama ekspedisi ketenteraan digerakkan ketika hampir musim sejuk (Lane-Poole 1901: 32; Richards 2008: 134). Namun begitu, Sarkar (1912, 1:165) mempunyai teorinya sendiri berkaitan kegagalan tentera Mughal menawan Kandahar. Menurut beliau, walaupun tentera Mughal mempersiapkan kelengkapan dalam tempoh tiga tahun sebelum menggerakkan kepungan buat kali kedua pada tahun 1652M, namun kelengkapan tentera Mughal, khususnya senjata berat, tidak dapat menyaingi senjata berat yang digunakan oleh tentera Safawiyah. Selain

itu, arahan Shah Jahan berkaitan misi tersebut melalui pembantu Awrangzib, iaitu Sadullah Khan, yang bertukar saat-saat akhir daripada perancangan asal menyebabkan tentera Mughal ketika itu seolah-olah kehilangan pemimpin sebenar dalam memberikan arahan yang tepat (Srivastava 1957: 134). Keadaan sedemikian menyebabkan Awrangzib hilang pengaruh dalam memberikan arahan yang sebenar kepada tentera Mughal. Sementelahan itu, Awrangzib terus dilantik sebagai gabenor Deccan buat kali kedua setelah kepungan tersebut ternyata tidak membuahkan hasil yang diharapkan.

Menurut Sarkar (1963: 4), pelantikan sebagai gabenor di Deccan buat kali kedua memberikan kesan kepada karakter dan pemerintahan Awrangzib. Pengalaman beliau di Deccan ketika menjadi gabenor dijadikan sebagai suatu faktor mengapa beliau bertindak keras dan tegas terhadap kerajaan-kerajaan di wilayah tersebut semasa beliau menjadi pemerintah Mughal. Antara kerajaan yang memberikan masalah kepada Awrangzib ialah Kerajaan Golkonda dan Bijapur (Khalidi 1992: 36). Selain itu, kemunculan golongan penentang Maratha di wilayah Deccan turut membayangi pentadbiran Awrangzib. Disebabkan itu, Awrangzib melancarkan serangan untuk menguasai kerajaan-kerajaan berkenaan agar dapat melenyapkan sebarang tekanan dan ancaman terhadap autoriti Kerajaan Mughal di Deccan.

Awangzib menjalinkan pakatan dengan *wazir* Kerajaan Golkonda, Mir Jumla, untuk menguasai kerajaan tersebut. Penyatuan antara kedua-dua tokoh tersebut telah membentuk satu pakatan dan mula menggerakkan tentera ke Golkonda pada tahun 1655M (Abdur Rashid 1974: 210). Setahun kemudian, Awrangzib berjaya memasuki kota Hyderabad, pusat pemerintahan Kerajaan Golkonda setelah mengepung kota berkenaan selama satu bulan. Akibat kepungan tersebut, pemerintah Golkonda, Qutb Shah, menyerah kalah kepada Awrangzib. Sarkar 1912, 1:229). Kejayaan tersebut telah mengharumkan nama Awrangzib dan menambah pendapatan Kerajaan Mughal, khususnya di Deccan, kerana Golkonda merupakan wilayah yang kaya dan menjadi tumpuan perdagangan. Hal ini disebabkan kedudukan kewangan pentadbiran Mughal di Deccan ketika itu berada dalam keadaan defisit. Justeru, kejayaan tersebut dianggap suatu rahmat kepada pentadbiran Awrangzib di Deccan.

Setelah itu, Awrangzib meneruskan usaha untuk menguasai Kerajaan Bijapur setelah kematian pemerintahnya, Sultan Muhammad Adil Shah. Dengan persetujuan Shah Jahan, tindakan tersebut dilaksanakan bertujuan untuk memastikan keharmonian di wilayah tersebut kerana pemerintah Kerajaan Bijapur yang baru, Ali Adil Shah II, berusia muda kira-kira 18 tahun dan dikatakan bukan putera Muhammad Adil Shah. Hal sedemikian dibimbangi akan menimbulkan pemberontakan di Bijapur

kerana bahang pemberontakan sudah mula terasa. Berikutan itu, Awrangzib dengan bantuan Mir Jumla telah memimpin tentera menguasai kubu-kubu penting Kerajaan Bijapur pada tahun 1657M, antara Bidar dan Kaliani (Sarkar 1963: 5). Kejayaan tersebut telah memperkukuhkan nama Awrangzib dalam persada politik Mughal sekali gus dilihat sebagai individu paling layak menggantikan Shah Jahan sebagai maharaja.

KESIMPULAN

Jawatan putera raja amat penting dalam sistem pentadbiran dan pemerintahan sesebuah kerajaan, termasuk Kerajaan Mughal yang menjadi fokus dalam kajian ini. Kedudukannya nombor dua selepas raja atau sultan disifatkan sebagai jawatan yang berstatus tinggi malahan penyandang jawatan tersebut lazimnya akan menaiki takhta menggantikan pemerintah sebelumnya. Dalam konteks Kerajaan Mughal, khususnya Awrangzib, beliau begitu aktif melibatkan diri dalam tadbir urus pemerintahan Mughal ketika menjadi putera raja. Peranannya dapat dilihat dengan jelas ketika dilantik menjadi ketua tentera dan gabenor wilayah oleh ayahnya, Shah Jahan. Penglibatan sedemikian telah membentuk sahsiah Awrangzib sekali gus mempengaruhi beberapa dasar yang dilaksanakan setelah beliau menaiki takhta pada tahun 1657M. Selain itu, penglibatan tersebut turut memberikan pengalaman dan nilai tambah pengetahuan kepada Awrangzib seterusnya menaikkan nama dan kewibawaan beliau dalam kalangan masyarakat di India. Disebabkan itu, kebanyakan sarjana mengiktiraf Awrangzib sebagai pemerintah Mughal yang ulung setaraf dengan Akbar *The Great*.

PENGHARGAAN

Makalah ini ialah sebahagian daripada hasil penyelidikan Kumpulan Penyelidikan Sejarah Ketenteraan Islam (SAKTI), Universiti Kebangsaan Malaysia dengan kod: GUP-2019-027 dan juga PP-2018-006.

RUJUKAN

- Abdullah Ishak. 1992. *Islam di India, Nusantara dan China*. Kuala Lumpur: Nurin Enterprise.
- Agrawal, C.M. 2000. *Aurangzeb and His Wazirs*. Delhi: Indian Publishers Distributors.
- Azharudin Mohamed Dali. 2014. *Sejarah Islam di India Abad ke-8 hingga Abad ke-20*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

- Bakshi, S.R. & Sharma, S.K. 1999. *The Great Moghuls: Aurangzeb*. Jil. 6. New Delhi: Deep & Deep Publications Pvt. Ltd.
- Bouillier, V. 2018. Aurangzeb and the Nath Yogis. *Journal of the Royal Asiatic Society* 28(3): 525-535.
- Burgess, J. 1972. *The Chronology of Indian History*. Delhi: Cosmo Publications.
- Faruki, Z. 1972. *Aurangzeb & His Times*. Delhi: Idarah-I Adabiyat.
- Fisher, M. H. 2016. *A Short History of The Mughal Empire*. London: I.B. Tauris & Co. Ltd.
- Foltz, R. 1996. The Mughal occupation of Balkh 1646-1647. *Journal of Islamic Studies* 7(1): 49-61.
- Hamka. 2006. *Sejarah Umat Islam*. Singapura: Pustaka Nasional Pte. Ltd.
- Haq, S.M. 1962. Prince Awrangzib: A study (1). *Journal of the Pakistan Historical Study* X(I): 1-24.
- Husain, Z. 2010. Aurangzeb's First Viceroyalty of the Deccan: A Reappraisal, *Proceedings of The Indian History Congress* 70: 310-318.
- Hussain, M.F. 2014. Mughal princes and state formation. *International Journal of Innovative Research & Development* 3(2): 263-266.
- Ismail Bakar. 2000. *Sejarah dan Tamadun Islam di India*. Bangi: Jabatan Pengajian Arab dan Tamadun Islam, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Joshi, R. 1979. *Aurangzeb-Attitudes and Inclinations*. Delhi: Munshiran Manoharlal Publishers Pvt. Ltd.
- Khafi Khan. 1870. *Muntakhab al-Lubab*. Jil. 1. Calcutta: Asiatic Society of Bengal.
- Khalidi, Omar. 1992. The Shiah's of the Deccan: An introduction. *Hamdard Islamicus* XV (4): 31-52.
- Khan, 'Inayat. 1990. *The Shah Jahan Nama of 'Inayat Khan*. Sunt. Begley, W.E. & Desai, Z.A. New Delhi: Oxford University Press.
- Kulke, H. & Rothermund, D. 2004. *A History of India*. New York: Routledge.
- Lane-Poole, S. 1901. *Aurangzib and The Decay of the Mughal Empire*. Oxford: Oxford University Press.
- Mohamad Zulfazdlee Abul Hassan Ashari & Mohd Roslan Mohd Nor. 2013. Kepemimpinan Awrangzib (1658-1707M) dan usaha menstabilkan Kerajaan Mughal: Satu kerangka konseptual. *Prosiding Seminar Penyelidikan Siswazah UniSZA 2013*, hlm. 297-304.
- Mohamad Zulfazdlee Abul Hassan Ashari, Mohd Roslan Mohd Nor, Ezad Azraai Jamsari & Nursafira Ahmad Safian. 2013. Kerajaan Mughal di India menurut buku *Sejarah Umat Islam* karya Hamka. *Prosiding*

- Nadwah Ulama Nusantara (V): Ulama dan Cabaran Idealisme Semasa*, hlm. 99-109.
- Mohd Roslan Mohd Nor & Mohamad Zulfazdlee Abul Hassan Ashari. 2017. Kemelut politik Mughal pada penghujung era pemerintahan Shah Jahan. *Jurnal Usuluddin* 45(1): 27-59.
- Naqvi, H.K. 1977. Aurangzeb's policies and the decline of the Mughal Empire. *The Journal of Asian Studies* 37(1): 191-192.
- Naqvi, H.K. 1990. *History of Mughal Government and Administration*, Delhi: Kanishka Publishing House.
- Nicoll, F. 2009. *Shah Jahan: The Rise and Fall of the Mughal Emperor*. London: Haus Publishing Ltd.
- Pandey, A.B. 1963. *Later Medieval India: A History of the Mughals*. Allahabad: Central Book Depot.
- Pearson, M.N. 1976 Shivaji and the decline of the Mughal Empire. *The Journal of Asian Studies* 35(2): 221-235.
- Rashid, Abdur. 1974. Shah Jahan. Dlm. Majumdar, R.C. (pnyt.). *The History and Culture of The Indian People: The Mughul Empire*. Bombay: Bharatiya Vidya Bhavan.
- Richards, J.F. 2008. *The New Cambridge History of India: The Mughal Empire*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sarkar, J. 1912. *History of Aurangzib*. Jil. 1. Calcutta: M.C. Sarkar & Sons Private Ltd.
- Sarkar, J. 1963. *Anecdotes of Aurangzib*. Calcutta: M.C. Sarkar & Sons Private Ltd.
- Schimmel, A. 2005. *The Empire of the Great Mughals: History, Art and Culture*. Lahore: Sang-E-Meel Publications.
- Sharma, S.R. 1962. *The Religious Policy of the Mughal Emperors*. Bombay: Asia Publishing House.
- Srivastava, A.L. 1957. *The Mughal Empire (1526-1803 A.D.)*. Agra: Shiva Lal Agarwala & Co. Pvt. Ltd.
- Truschke, A. 2017. *Aurangzeb: The Life and Legacy of India's Most Controversial King*. Stanford: Stanford University Press.

Dr. Mohamad Zulfazdlee Abul Hassan Ashari
Pensyarah Kanan
Pusat Kajian Bahasa Arab dan Tamadun Islam
Fakulti Pengajian Islam
Universiti Kebangsaan Malaysia
Emel: mozaha@ukm.edu.my

Prof. Dr. Mohd Roslan Mohd Nor
Profesor dan Ketua
Jabatan Sejarah dan Tamadun Islam
Akademi Pengajian Islam
Universiti Malaya
Emel: m_roslan@um.edu.my

Ezad Azraai Jamsari
*Corresponding author
Pensyarah Kanan
Pusat Kajian Bahasa Arab dan Tamadun Islam
Fakulti Pengajian Islam
Universiti Kebangsaan Malaysia
Emel: ezad@ukm.edu.my; eajsti@gmail.com

Dr. Md Yazid Ahmad
Pensyarah Kanan
Pusat Kajian Syariah
Fakulti Pengajian Islam
Universiti Kebangsaan Malaysia
Emel: yazid@ukm.edu.my

Dr. Noorsafuan Che Noh
Pensyarah Kanan & Ketua
Pusat Pengajian Pendidikan, Dakwah dan Peradaban Islam
Fakulti Pengajian Kontemporari Islam
Universiti Sultan Zainal Abidin
Emel: noorsafuancn@unisza.edu.my